

УДК: 37.035:340.12:343.811-053.6**ГУМАНІСТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ В ОСВІТНЬО-ПРАВОВОМУ
ПОЛІ УКРАЇНИ****кандидат педагогічних наук, Пліско Є. Ю.**<http://orcid.org/0000-0001-6814-4666>

Донбаський державний педагогічний університет, Україна, Слов'янськ

На підставі аналізу наукових праць вітчизняних дослідників розглянуто концепцію гуманізації освітньо-правового механізму врегулювання дитячої злочинності в Україні. Охарактеризовано філософські підходи до принципу гуманізму в галузі знань «право» та «освіта». Визначено завдання кримінального права щодо забезпечення та реалізації соціального виховання неповнолітніх правопорушників, соціальні функції права, а також нормативні положення в освітньо-правовому полі країни. Наголошено на системі пенітенціарних установ для неповнолітніх правопорушників, які визначають педагогічний рівень реалізації міри покарання, рівень педагогічного виправлення й міру соціальної справедливості, спираючись на гуманний підхід до виправлення неповнолітньої особи притягнутої до кримінальної відповідальності.

Ключові слова: філософія права, гуманізм, соціальне виховання, освітньо-правове поле України, ювенальна юстиція, дитяча злочинність.

кандидат педагогических наук, Плиско Е. Ю. Гуманистические основы социального воспитания несовершеннолетних правонарушителей в образовательно-правовом поле Украины /

Донбасский государственный педагогический университет,
Украина, Славянск

На основе анализа научных работ отечественных исследователей рассмотрена концепция гуманизации образовательно-правового механизма урегулирования детской преступности в Украине. Охарактеризованы философские подходы к принципу гуманизма в области знаний «право» и «педагогика». Определены задачи уголовного права по обеспечению и реализации социального воспитания несовершеннолетних правонарушителей, социальные функции права, а также нормативные положения в педагогическом и правовом поле страны. Отведено внимание системе пенитенциарных учреждений для несовершеннолетних правонарушителей, которые определяют педагогический уровень реализации меры наказания, уровень педагогического исправления и меру социальной справедливости, опираясь на гуманный подход к исправлению несовершеннолетнего, притянутого к уголовной ответственности.

Ключевые слова: философия права, гуманизм, социальное воспитание, образовательно-правовое поле Украины, ювенальная юстиция, детская преступность.

Y. Plisko, PhD in Pedagogical Sciences, Humanistic foundations of social education of juvenile offenders in educational and legal field of Ukraine/ Donbass State Pedagogical University, Ukraine, Slavyansk

On the basis of analysis of scientific works of domestic researchers it is considered the concept of humanization of educational and legal mechanism for the settlement of juvenile delinquency in Ukraine. It is described the philosophical approaches to the principle of humanism in the branch of knowledge «law» and «education». It is defined the tasks of

criminal law in relation to provision and realization of social education of juvenile offenders, the social functions of law and regulations in the educational framework of the country. There is the penitentiary system for juvenile offenders, which define the pedagogical level of implementation of punishment and the measure of social justice, based on a humane approach to addressing minor prosecuted.

Key words: philosophy of law, humanism, social upbringing, educational and legal field of Ukraine, juvenile justice, juvenile delinquency.

Вступ. Кардинальні зміни в житті українського суспільства через низку соціально-економічних та політичних причин 1990 – 1991 рр. позначилися на системі освіти та висунули принципово нові завдання для її подальшого розвитку й функціонування. Змінилися цільові установки соціально-педагогічної роботи з молоддю, результатом якої стала необхідність у реструктуризації світоглядних пріоритетів вітчизняної системи соціального виховання. Загальні перспективи розвитку освіти на кінець ХХ ст. вимагали реалізації нових принципів демократизації та гуманізації, у зв'язку з чим вирішення питання соціального виховання неповнолітніх правопорушників на сучасному етапі розвитку системи освіти країни, пов'язано з гуманізацією освітньо-правового механізму щодо врегулювання дитячої злочинності.

Формування мети статті та завдань. Виявити пріоритетний напрям врегулювання дитячої злочинності в освітньо-правовому полі країни на підставі аналізу теоретичних праць українських дослідників.

Виклад основного матеріалу статті. Найголовнішим завданням сучасної системи освіти в країні, є актуалізація гуманістичних пріоритетів в освітньо-виховній практиці. Більшість сучасних

вітчизняних дослідників України (Г. Беленька, О. Грищук, Н. Єфтені, В. Крижко, Т. Поніманська та ін.) розглядають гуманізм як систему вдосконалення людини через освіту та виховання. Саме гуманізм покликаний стверджувати високе соціальне призначення людини, її честь та гідність, цінності особистості, права на свободу, щастя, розвиток своїх здібностей. Гуманізм – це вираження людяності в усіх різноманітних проявах людської поведінки. Гуманізм є вибірковим ставленням до світу, яке ґрунтується на визнанні цінності життя й сприйняття світу в глибоких взаємозв'язках [1; 3; 4; 5; 6, с. 119 – 120; 8, с. 243, с. 244; 9].

Розуміння правового гуманізму, його специфіки ґрунтується на міжнародних стандартах та положеннях. Прийняття низки міжнародних нормативно-правових актів (зокрема в рамках ООН), котрі визначають людину найвищою цінністю суспільства, а належне забезпечення її прав і свобод є головним обов'язком будь-якої демократичної держави. Зокрема, преамбула до Загальної декларації прав людини (1948 р.) закріплює положення про те, що визначення гідності, властивої всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їхніх прав є основою свободи, справедливості та загального миру. Преамбули до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.) і Пакту про громадянські та політичні права (1966 р.) проголошують, що всі права людини «впливають із властивої людській особі гідності». Міжнародна система захисту прав людини знайшла свій подальший розвиток у створенні регіональних правозахисних механізмів, які відображають особливості культури, політико-правової свідомості та регіональної ідентифікації держав [4, с. 19 – 20].

Принцип гуманізму у філософсько-правовому сучасному просторі України визначено Конституцією України (статтею 3), де найвищою

цінністю є «людина, її права і свобода». У соціально-правовому просторі гуманізм визначає можливість кожного правопорушника повернутися до законослухняного життя в суспільстві [5, с. 135]. Дотримуючись поставлених вимог, що висуває світова спільнота, відносно прав і свобод людини, її загальнолюдських гарантій, педагоги визначають зміст і спрямованість діяльності держави. А покращення соціально-виховної роботи з такою категорією підлітків, як неповнолітні правопорушники, вимагає обов'язкового врахування ролі правових чинників.

Так, у правовому полі України серед досліджень поставленого питання необхідно виділити праці таких вітчизняних дослідників, як: А. Гелеш, Х. Горецька, О. Грищук, Ю. Золотарьова, А. Колодій, О. Панищев, С. Погребняк, Г. Попадинець, П. Рабінович, Е. Шишкіна, О. Ющик та ін.

О. Ющик (2005 р.) виділяє аспекти завдання кримінального права, зумовлені проявом гуманізму. Перший аспект – захист інтересів, прав, свобод, життя, здоров'я особи від злочинних посягань. Цей принцип дослідник визначає як попереджувально-охоронний, який забезпечено профілактичними заходами протиправної поведінки чи скоєння правопорушення [10, с. 107]. Питання профілактики правопорушень неповнолітніх займає центральне місце серед всіх напрямів розвитку суспільних наук. Соціологічні дослідження проблем молоді дозволяють працівникам сфери освіти глибоко проаналізувати й осмислити процеси, що відбуваються в молодіжному середовищі, при порівняно невеликих витратах сил і засобів консультувати молодих людей з найрізноманітніших питань. За роки незалежності України склалися стійкі форми зв'язків правової та виховно-профілактичної роботи. Значно розширилася мережа

наукових установ, що займаються дослідженням проблем молоді, укріплена їхня база.

Другий аспект гуманізму – людський – характеризується ставленням до злочинця та його виправлення. О. Ющик обґрунтовано звертає увагу на подвійну природу гуманізму в кримінально-правовій науці. Один його бік проявляється щодо суспільства й полягає в захисті інтересів інших правослукхняних громадян, держави та суспільства загалом. У такому розумінні гуманізму відповідають суворі заходи покарання, що застосовують до осіб, які вчинили злочин. Інший бік гуманізму звернений до злочинця й означає людське ставлення до особистості, відмову від жорстоких покарань з урахуванням пом'якшувальних обставин [Там само].

Справжній принцип гуманного ставлення зумовлений належним ставленням до потерпілого від злочину й до самого злочинця. Основою гуманного ставлення до вказаних осіб є зміст гуманних цінностей, які виражені в кримінальному законодавстві, а гуманне ставлення до злочинця визначається із характеру й ступеня суспільної небезпечності вчиненого ним злочину, у чітких межах настання на підставі конкретних кримінально-правових відносин відповідальності [Там само].

Сам факт вчинення злочину вже говорить про порушення злочинцем принципу гуманізму. Проте саме при призначенні покарання на першому плані постає гуманізм щодо злочинця. Отже, у діяльності суду з призначення покарання принцип гуманізму пов'язаний з особою злочинця й полягає в гуманності щодо нього. Тому принцип гуманізму та його реалізація при призначенні покарання – це політика держави щодо осіб, які вчинили злочин [Там само, с. 108].

Ю. Золотарьова (2011 р.) підкреслює основні соціальні функції права: інтеграційну, спрямовану на інтеграцію соціуму шляхом вирішення соціальних конфліктів у рамках установленної правової форми країни; функцію соціалізації, яка полягає в тому, що право, не обмежуючись роллю нормативного регулятора, активно вторгається в соціальну сферу, схилиючи соціальні групи, суспільство загалом до певних форм поведінки і до взаємодії один з одним, викликаючи в них певні зв'язки з суспільством, і тим самим забезпечує включеність індивідів і груп у єдину систему соціальної організації; і, нарешті, право є способом контролю, за допомогою якого зводяться до мінімуму розбіжності між системою очікування й вимог, які висуває суспільство до поведінки його членів, і їх фактичною поведінкою [7, с. 55]. Однак такий взаємозв'язок права й соціальної справедливості можливий за умови високої ефективності права, що визначається нормальним функціонуванням права як соціального інституту.

Прикладом означеного вище може служити ювенальна юстиція України, система пенітенціарних установ для неповнолітніх правопорушників, державні та громадські об'єднання, які діють у рамках правового поля, мають певну структуру і свій окремий юридичний статус, визначають рівень реалізації права й міру соціальної справедливості, спираючись на гуманний підхід до виправлення неповнолітньої особи, притягнутої до кримінальної відповідальності.

Ці установи забезпечують повернення дитини до загальноприйнятих норм суспільства, здійснюючи тим саме правову соціалізацію, яку Х. Горецька (2014 р.) визначає як процес інтеграції людини в суспільство через засвоєння нею соціальних цінностей та норм, культури суспільства [2, с. 11]. Механізм соціалізації розглядається як засоби, за допомогою яких культура, соціальні

цінності та норми формують особистість, її свідомість, почуття, здібності. Соціалізація людини відбувається за допомогою виховання й освіти, а також включення людини в систему суспільних відносин через засвоєння нею соціальних норм. Особливістю правової соціалізації є те, що людина засвоює правові норми як стандарти правомірної поведінки. Правова соціалізація передбачає не лише засвоєння правил, отримання моделей правомірної поведінки, а й розвиток внутрішньої мотивації до поведінки [Там само, с. 12].

Поряд з цим О. Грищук (2014 р.) характеризує філософські підходи до принципу гуманізму в праві як можливість припущення законодавця допустити інтереси конкретної особи вище інтересів суспільства та справедливості. За принципом гуманізму рішення суду, посадових осіб або пересічних громадян повинні визначатися інтересами особи. Крім того, держава, дотримуючись принципу гуманізму, зобов'язує себе проявити виражену в правових вчинках волю, вона не має права вирішувати наперед питання про те, що добре і що краще для тих чи тих учасників правовідносин [4, с. 15 – 16].

О. Грищук розглядає гуманізм у праві як систему світоглядних соціально-правових цінностей, антропологічною основою яких є людська гідність, що виявляється в основних правах та свободах людини й знаходить своє закріплення в правових принципах і нормах [Там само, с. 17].

Висновки. Отже, право за гуманістичним походженням ідеалізує людські відносини, є механізмом їх улаштування. Норми права слугують стримувальним чинником прояву противоправної поведінки й одночасно стимулюють до покращення поведінки людей та їхніх міжособистісних взаємин. Принцип гуманізму – це дієвий інструмент в організації соціально-педагогічної роботи засудженого,

неповнолітнього правопорушника, дитини з делінквентною поведінкою.

Література:

1. Бєленька Г. В. (2010). *Гуманістична педагогіка в реаліях сучасної системи освіти*. Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Глухів, ГДПУ, Вип. 16. 245 с. С. 11–14.
2. Горецька Х. В. (2014). *Філософсько-правові питання правової соціалізації*. Матеріали. XVI Всеукраїнська науково-практична конференція «Правова система в умовах розвитку сучасної державноправової реальності: генезис та напрями вдосконалення»: Збірник матеріалів Всеукраїнської юридичної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, 11 квітня 2014 р. Матеріали наукових доповідей. Тернопіль, ТаОВ «Терно-граф», С. 11–14.
3. Грищук О. В. (2007). *Людська гідність у праві: філософські проблеми*. Л., Львівський університет внутрішніх справ, 428 с.
4. Грищук О. В. (2014). *Принцип гуманізму у праві*. Матеріали. XVI Всеукраїнська науково-практична конференція «Правова система в умовах розвитку сучасної державноправової реальності: генезис та напрями вдосконалення»: Збірник матеріалів Всеукраїнської юридичної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, 11 квітня 2014 р. Матеріали наукових доповідей. Тернопіль, ТаОВ «Терно-граф», С. 14–23.
5. Грищук О. В., Гелиш А. І. (2013). *Формування та розвиток ідеї гуманізму в праві*, монографія. Хмельницький: ХVVII, 287 с.
6. Єфтені Н. М. (2004). *Гуманізація освіти як соціальна проблема Українського суспільства*. Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти: Матеріали других Ірпінських

міжнародних науково-педагогічних читань. Ірпінь, Національна академія ДПС України, 412 с.

7. Золотарева Ю. И. (2011). *Философия права и социальная справедливость*. Філософія і сучасність: науково-теоретичний і практичний журнал, за ред. професора С. М. Пазиніча. Харків, Харківська державна академія дизайну і мистецтв, Випуск №6. 156 с., С. 53–60.

8. Крижко В. В. (2005). *Антологія аксіологічної парадигми освіти*: навчальний посібник. К., Освіта України, 440 с.

9. Поніманська Т. І. (2011). *Гуманізм як ціннісна характеристика педагогічної діяльності*. Філософія. Педагогіка. Суспільство: збірник наукових праць РДГУ. Рівенський державний педагогічний університет. Рівне: Зень О., Вип. 1. 319 с., С. 165–176.

10. Ющик О. І. (2005). *Значення принципу гуманізму при призначенні покарання*. Науковий вісник Чернівецького університету: Правознавство: зб. наук. пр. Чернівці, Рута, Вип. 273. С. 107–111.

References:

1. Bjelenjka, Gh. V. (2010). *Ghumanistychna pedaghoghika v realijakh suchasnoji systemy osvity*. [Humanistic pedagogy in the realities of the modern education system.]. Visnyk Ghlukhivsjkogho derzhavnogho pedaghoghichnogho universytetu. Ghlukhiv, GhDPU, Vyp. 16. 245 s. S. 11–14. [in Ukrainian].

2. Ghorecjka, Kh. V. (2014). *Filosofsjko-pravovi pytannja pravovoji socializaciji*. [The philosophical and legal questions of legal socialization.]. Materialy. XVI Vseukrajinsjka naukovopraktychna konferencija «Pravova systema v umovakh rozvytku suchasnoji derzhavnopravovoji realnosti: ghenezys ta naprjamy vdoskonalennja», Zbirnyk materialiv Vseukrajinsjkoji jurydychnoji naukovopraktychnoji konferenciji, m.

Ternopilj, 11 kvitnja 2014 r. Materialy naukovykh dopovidej. Ternoplj, TOV «Terno-ghraf», S. 11–14. [in Ukrainian].

3. Ghryshhuk, O. V. (2007). *Ljudsjska ghidnistj u pravi: filosofjski problemy*. [Human dignity in the law: philosophical problems.]. L., Ljvivs'kyj universytet vnutrishnikh sprav, 428 s. [in Ukrainian].

4. Ghryshhuk, O. V. (2014). *Pryncyp ghumanizmu u pravi*. [The principle of humanism in the law.]. Materialy. XVI Vseukrajinsjka naukovopraktychna konferencija «Pravova systema v umovakh rozvytku suchasnoji derzhavnopravovoji realjnosti: ghenezys ta naprjamy vdoskonalennja»: Zbirnyk materialiv Vseukrajinsjkoji jurydychnoji naukovopraktychnoji konferenciji, m. Ternopilj, 11 kvitnja 2014 r. Materialy naukovykh dopovidej. Ternoplj, TOV «Terno-ghraf», S. 14–23. [in Ukrainian].

5. Ghryshhuk, O. V. & Ghelysh, A. I. (2013). *Formuvannja ta rozvytok ideji ghumanizmu v pravi*: monoghrafija. [The formation and development of ideas of humanism in law: monograph.]. Khmeljnyc'kyj: XVVII, 287 s. [in Ukrainian].

6. Jeftjeni, N. M. (2004). *Ghumanizacija osvity jak socialjna problema Ukrajins'kogho suspiljstva*. [Humanization of education as a social problem in Ukrainian society.]. Problemy ghumanizaciji navchannja ta vykhovannja u vyshhomu zakladi osvity: Materialy drugykh lrpins'kykh mizhnarodnykh naukovopedagoghichnykh chytanj. Irlin, Nacionaljna akademija DPS Ukrajiny, 412 s. [in Ukrainian].

7. Zolotareva, Ju. I. (2011). *Filosofija prava i social'naja spravedlivost'*. [Philosophy of law and social justice.]. Filosofija i suchasnist': naukovoteoretichnij i praktichnij zhurnal, za red. profesora S. M. Pazinicha. Harkiv: Harkivs'ka derzhavna akademija dizajnu i mistectv, Vipusk №6. 156 s., S. 53–60. [in Russian].

8. Kryzhko, V. V. (2005). *Antologhija aksiologhichnoji paradyghmy osvity: navchaljnyj posibnyk*. [Anthology of the axiological paradigm of education: textbook.]. K.: Osvita Ukrainy, 440 s. [in Ukrainian].
9. Ponimansjka, T. I. (2011). *Ghumanizm jak cinnisna kharakterystyka pedaghoghichnoji dijaljnosti*. [Humanism as a value characteristic of pedagogical activity.]. *Filosofija. Pedaghoghika. Suspiljstvo: zbirnyk naukovykh pracj RDGhU. Rivensjkyj derzhavnyj pedaghoghichnyj universytet*. Rivne: Zenj O., Vyp. 1. 319 s., S. 165–176. [in Ukrainian].
10. Jushhyk, O. I. (2005). *Znachennja pryncypu ghumanizmu pry pryznachenni pokarannja*. [The value of the principle of humanism in sentencing.]. *Naukovyj visnyk Cherniveckjogho universytetu: Pravoznnavstvo: zb. nauk. pr. Chernivci, Ruta*. Vyp. 273. S. 107–111. [in Ukrainian].